

należał do redakcji „Ephemerides Theologicae Lovanienses” oraz „Revue théologique de Louvain”; założył Société Théologique de Louvain; 1960 został członkiem Sekretariatu do spraw Jedności Chrześcijan, a 1961 ekspertem Soboru Wat. II i jako *peritus* należał do komisji doktrynalnej, uczestnicząc w pracach nad konstytucjami *Lumen gentium* oraz *Gaudium et spes*; był też teol. doradcą bpów z Konga i Belgii.

Należał do prekursorów stosowania metody znakowej w traktacie eklezjol.; łączył poznanie hist. z teol., zwł. w ujęciu → not Kościoła rozumianego jako → Lud Boży (5) oraz odnowionej refleksji nad pojęciami → prymatu papieża i jego nieomyślności (→ nieomyślność III), a także episkopatu, kolegialności oraz nieomyślności ludu Bożego *in credendo*; nowatorstwo jego teologii wynika z jej bibl. i hermeneutycznego ujęcia; T. badał problematykę struktur Kościoła, granic jego otwartości na świat przy zachowaniu własnej tradycji; łączył eklezjologię z teologią ekum., zwł. w ramach teologii papieżstwa oraz znaczenia *vestigia Ecclesiae* w pozyt. postrzeganiu Kościołów niekat.; angażował się w dialog ekum., m.in. uczestniczył w pracach → Katolickiej Konferencji do spraw Ekumenizmu oraz w kolokwium ekum. w Chevetogne.

W eklezjologii koncentrował się gł. na określeniu sposobu obecności Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym i relacji Kościół-państwo; należał do twórców teologii laikatu; przez wskazanie na specyficzne miejsce i powołanie świeckich w Kościele przyczynił się do budowania teor. podstaw ruchów należących do → Akcji Katolickiej (I 2); w ramach teologii ascet. rozwijał teologię kapł. (zwł. duchowości kapłana diec.).

Jeszcze przed Soborem Wat. II rozwinął → ziemskich rzeczywistości teologię; uznawał je za element teologii w aspekcie jej przedmiotu materialnego (jako stworzenie) i formalnego (jako treść Objawienia Bożego); z perspektywy Objawienia Bożego określał je jako hist. elementy ludzkiej społeczności i kultury (techniki, sztuki, pracy), miejsca stwórczego, uświęcającego i przemieniającego działania Ducha Świętego (nowe stworzenie); za podstawę tej teologii przyjął uniwersalizm biblijnego Objawienia Bożego, obejmujący dzieło stworzenia i odkupienia; dążył do szerszego uwzględnienia uwarunkowań hist. i czasowo-przestrzennych (w tym także rozwoju, postępu, zmiany), zwł. człowieka.

Wg T. Duch Święty pełni w historii 3 funkcje: oceniającą wobec samej historii, normatywną wobec ludzkiego działania i profetyczną jako zapowiedź nowego stworzenia; dzięki temu chrystianizm wciela się w świat, odgrywając pozyt. rolę w dziejach, Bóg zaś staje się chronol. i metafiz. kresem stworzenia i jego historii, które zostaną przemienione.

T. budował metodol. podstawy teologii religii, uzasadniając ją biblijnie i patrystycznie; odrzucając rozdzielenie K. → Bartha między religią i wiarą, uznawał zarówno chrześcijaństwo za pełnoprawną religię, jak i obecność wiary w religiach niechrześc., postrzeganych jako partnerzy dialogu z chrześcijaństwem i spełniające pozyt. funkcję w dziejach, w ramach tzw. powszechnej historii zbawienia; uznawał je za zwyczajne i prawomocne drogi zbawienia dla swych wyznawców, opierające się na Objawieniu powsz. i zawierające elementy zbawcze; odgrywają one pozyt. rolę wobec samego chrześcijaństwa, przez które są dopełniane (stanowią *praeparatio evangelica*); uznawał przy tym absolutność chrześcijaństwa wynikającą z absolutności Osoby Chrystusa i zbawczej roli Kościoła.

Do ważniejszych prac T. należą: *Nature et spiritualité du clergé diocésain* (Bg 1946), *Théologie des réalités terrestres* (I-II, Bg 1947-49), *Histoire doctrinale du mouvement oecuménique* (Lv 1955), „*La théologie oecuménique*”. *Notion, formes, démarches* (Lv 1960), *Primauté pontificale et prérogatives épiscopales* (Lv 1961), *L’infailibilité du peuple chrétien „in credendo”* (Lv 1963), *Propos et problèmes de la théologie des religions non chrétiennes* (P 1966; *Problemy teologii religii niechrześcijańskich*, Wwa 1975), *L’Eglise et les Eglises* (Bg 1967), *Syncretisme ou catholicité?* (Tou 1967), *Christianisme sans religion?*

(P 1968; *Chrześcijaństwo bez religii?*, Wwa 1975), *L’infailibilité pontificale* (Ge 1969), *Choisir les évêques? Elire le pape?* (Ge 1970), *La primauté pontificale* (Ge 1972), *L’après-Vatican II. Un nouvel âge de l’Eglise?* (Louvain-la-Neuve 1985), *Présence du salut de Dieu chez les „non-chrétiens”* (Louvain-la-Neuve 1986), „*Foi chrétienne*” et „*unité de l’Europe*” (Louvain-la-Neuve 1990), *Le statut de l’Eglise dans la future Europe politique* (Louvain-la-Neuve 1991), *L’Etat moderne „non confessionnel” et le message chrétien* (Louvain-la-Neuve 1992).

R. Gibellini, *La teologia del XX secolo*, Bre 1992, 282-285; G. Marchand-Dumont, *Dictionnaire des théologiens et de la théologie chrétienne*, P 1998, 436; M. Rusecki, LTF 1247-1248; F. Purwanto, *L’ecclésiologie dans l’oeuvre de Gustave T.*, Louvain-la-Neuve 2006; A. Raffelt, LThK IX (2006) 1502-1503.

Ireneusz Ledwoń

THIMIDA (Henchir Tindja, Tunezja), biskupstwo staroż. w metropolii Kartagina w rzym. prowincji Afryka Prokonsularna; znany 1 biskup z V w.; obecnie bpstwo tytularne.

Gams 469; AnPont 2012.

THIMIDA REGIA (niezident. miejscowość w Tunezji), biskupstwo staroż. w metropolii Kartagina w rzym. prowincji Afryka Prokonsularna; znanych 4 biskupów z III-VII w.; obecnie bpstwo tytularne.

Gams 469; AnPont 2012.

Maciej Dudek

THINIS (El Birba), biskupstwo staroż. w rzym. prowincji Tebaida II, często identyfikowane z → Ptolemais in Thebaide; prawdopodobnie stanowiło metropolię prow. Tebaida II; obecnie bpstwo tytularne.

Quien II 605-606; Gams 462; AnPont 2012.

Maciej Dudek

THINISA in NUMIDIA (El Kala, Algieria), biskupstwo staroż. w rzym. prowincji Numidia; obecnie bpstwo tytularne.

THISIDUO (ruiny Crich el Oued, Tunezja), biskupstwo staroż. w metropolii Kartagina w rzym. prowincji Afryka Prokonsularna; obecnie bpstwo tytularne.

THIZICA (Henchir Techgga, Tunezja), biskupstwo staroż. w metropolii Kartagina, w rzym. prowincji Afryka Prokonsularna; obecnie bpstwo tytularne.

THMUIS (Tell el-Timai, pn. Egipt), biskupstwo staroż. w metropolii Peluzjum, w rzym. prowincji Augustamnika I; znanych 5 biskupów z IV-V w., w tym święci: Fileas, Donat i → Serapion z Thmuis; obecnie bpstwo tytularne.

Quien II 537-540; Gams 461; G. Fedalto, *Hierarchia ecclesiastica orientalis*, Pd 1988, 611; AnPont 2012.

Maciej Dudek

THNETOPSYCHIZM (gr. *thnetos* śmiertelny, *psyche* dusza), pogląd filoz.-teol. uznający, że człowiek umiera z ciałem (→ ciało ludzkie) i duszą (→ dusza ludzka).

T. głosił → Tacjan i niektórzy przedstawiciele sekty arab. thnetopsychików (gr. *thnetopsychikoi*); wg nich człowiek umiera całkowicie (nie przeżywa nawet dusza; Euzebiusz z Cezarei i Orygenes); przyjmując śmiertelność ciała i duszy, rozumieli w efekcie końcowe zmartwychwstanie konsekwentnie jako nowe stworzenie zmarłego człowieka z niczego; odtąd nauka o nieśmiertelności duszy stała się powsz. (pogląd przeciwny do herezji zaliczają m.in. Augustyn i Jan z Damaszku); w okresie poreformacyjnym także teologowie protest. (zwł. M. Luter) zachowali naukę o podwójnej fazie eschatol., przyjmując → śmierć jako oddzielenie duszy od ciała; uważali, że dusze żyją między śmiercią i zmartwychwstaniem ostatecznym; przyjmowali też istnienie → stanu pośredniego, chociaż rozumieli go inaczej niż Kościół kat.; nowe elementy w nauce eschatol. zaczęły rozwijać w XX w. niektórzy teologowie

ewang.-reform. w formie poglądów o zupełnej śmierci człowieka oraz jego zmartwychwstaniu na końcu czasów, rozumianym jako stworzenie nowego człowieka z niczego (→ eschatologia III C 2); w efekcie teologia protest. zaczęła na nowo akcentować absolutną rolę łaski Bożej (*sola gratia*), zbawiającej człowieka; w efekcie zmartwychwstanie umarłych było traktowane jako przeciwieństwo nieśmiertelności duszy, śmierć – unicestwienie całego człowieka (niem. *Ganztod*), a zmartwychwstanie ostateczne jako całkowicie nowe stworzenie; zamiast o okresie przejściowym między śmiercią a Sądem Ostatecznym mówi się o umieraniu w beczczasowość Bożą (E. → Brunner, C. Stange), śnie śmierci (O. Cullmann) lub byciu zachowanym w woli Bożej (P. → Althaus). Krytycznie na temat t. wypowiedziała się Międzynar. Komisja Teol. w dokumencie *Some Current Questions in Eschatology* z 1992 (*Aktualne problemy eschatologii*, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, Kr 2000, 303-340); współcześnie także część teologów kat. (G. Greshake, G. Lohfing, K. Rahner) rozwija idee t. w zakresie odejścia od antropol. rozdzielenia ciała i duszy oraz konsekwentnie eschatol. diastazy nieśmiertelności duszy w śmierci i zmartwychwstania ciała na końcu dziejów ludzkich, czyli akceptacji poglądu o zmartwychwstaniu jednego i całego człowieka w śmierci.

P. Althaus, *Die letzten Dinge*, Gü 1922, 1970¹⁰; C. Stange, *Die Unsterblichkeit der Seele*, Gü 1925; tenże, *Das Ende aller Dinge*, Gü 1930; E. Brunner, *Das Ewige als Zukunft und Gegenwart*, Z 1953, 1965; O. Cullmann, *Unsterblichkeit der Seele oder Auferstehung der Toten?*, St 1962; P. Bissels, *Die frühchristliche Lehre von der Sterblichkeit der Seele*, TThZ 76(1967) 322-329; MySal V (passim); A. Nossol, Granat CB II 659-661; F.J. Noeke, *Eschatologie*, D 1982, 2005⁷ (*Eschatologia*, Sd 2003, 89-104); Schmaus, GK VI 2, 109; G. Greshake, J. Kremer, *Resurrectio mortuorum. Zum theologischen Verständnis der leiblichen Auferstehung*, Da 1986, 281-284; H. Wagner, *Dogmatik*, St 2003 (*Dogmatyka*, Kr 2007, 441-442); A. Danićzak, *La questione dello stato intermedio nella teologia cattolica negli anni 1962-1999*, Pl 2008; M. Szram, *Ciało zmartwychwstałe w myśli patrystycznej II i III wieku*, Lb 2010 (passim).

Stanisław Józef Koza

THOIS (Tidah, pn. Egipt), biskupstwo staroż. w metropolii Aleksandria, w rzym. prowincji Egipt II; znany 1 biskup z V w.; obecnie bpstwo tytularne.

THOMAS AMBROISE, ur. 5 VIII 1811 w Metz, zm. 12 II 1896 w Paryżu, kompozytor.

Od 1828 studiował w konserwatorium w Paryżu pod kierunkiem P. Zimmermanna (fortepian) i J.F. Lesueura (kompozycja); 1832 dzięki nagrodzie Grand Prix de Rome za kantatę *Hermann et Kety* przez 3 lata przebywał w Rzymie, gdzie zafascynował się wł. malarstwem okresu renesansu (pod wpływem przyjaźni z H.J. Flandrinem i J.A.D. Ingresem), poznał też dzieła G.A. Rossiniego, V. Belliniego i G. Donizettiego; studiował utwory W.A. Mozarta, L. van Beethovena i F.F. Chopina; koncertował jako pianista wśród wł. arystokracji; tu też powstało wiele dzieł kameralnych i pieśni często inspirowanych muzyką wł.; po krótkim pobycie w Wiedniu, Monachium i Lipsku T. wrócił 1835 do Paryża i rozpoczął pisanie oper; już jego pierwszy utwór *La double échelle* (1837) odniósł sukces, kolejne były wystawiane m.in. w Berlinie, Wiedniu, Londynie, Nowym Orleanie i Belgii; 1851 T. został wybrany do Académie des Beaux-Arts; od 1856 był prof. kompozycji i od 1871 dyr. konserwatorium w Paryżu.

Opowiadał się za obroną muzyki franc. przed wpływami niem.; starał się ulepszyć proces kształcenia, m.in. przez wprowadzenie nowych przedmiotów nauczania; jego uczniami byli m.in. Th. Dubois i J. Massenet; T. nie akceptował nowych prądów w muzyce (był przeciwnikiem C. → Francka); z Ch. → Gounodem uważany jest za twórcę opery lirycznej, w której gł. nacisk położony jest na wewn. przeżycia bohaterów; w swych dziełach scenicznych zacierał różnicę między operą heroiczną i komijną; w innowacyjny sposób łączył instrumentarium tradycyjne z nowopowstałym (jako jeden z pierwszych, obok H. Berlioz, włączył do orkiestry saksofony i sakshorny z ich

basowymi odmianami, a także trąbki chromatyczne i 6-zaworowe puzony).

Pozostawił po sobie 20 oper, z których największą popularność zyskała napisana 1866 *Mignon*; na uwagę zasługują też *Psyché* (1857) i *Hamlet* (1868); ponadto T. jest autorem 3 baletów, *Requiem* (ok. 1840), *Messe Solennelle* (1857) oraz utworów chóralnych, kameralnych, instrumentalnych i pieśni.

R.L. Smith, NGrove XXV 403-407; A. Konieczna, EM(B) XI 82-84 (bibliogr.).

Leszek Gorecki

THOMAS de VIO → Kajetan.

THOMAS CHRISTIAN, ur. 1 I 1655 w Lipsku, zm. 23 IX 1728 w Halle, filozof, prawnik.

Studiował 1669-72 filozofię w Lipsku oraz 1675-79 prawo we Frankfurcie n. Odry; wpływ na jego myśl wywarli H. → Grotius oraz S. → Pufendorf; 1679-90 T. prowadził działalność edukacyjną i pisarską w Lipsku; 1688 założył miesięcznik „Monatsgespräche”; 1690, po tym, jak władze Saksonii wydały mu zakaz publikacji oraz prowadzenia publicznych wystąpień, przeniósł się do Halle, gdzie 1694 wziął udział w utworzeniu uniwersytetu i został jego prof.; jest autorem rozpraw: *Institutionum iurisprudentiae divinae libri tres* (F 1688), *Introductio ad philosophiam aulicam* (L 1688), *Ausübung der Vernunftlehre* (HI 1691), *Einleitung zu der Vernunftlehre* (HI 1691), *Ausübung der Sittenlehre* (HI 1696), *Versuch vom Wesen des Geistes* (HI 1699), *Introductio in philosophiam rationalem* (L 1701), *Kleine deutsche Schriften* (HI 1701), *Fundamenta iuris naturae et gentium* (HI 1705), *Dissertationes academicae* (I-IV, HI 1733-80); podejmował w nich zagadnienia z zakresu teorii poznania, filozofii moralności oraz prawa; w zgodzie z J. → Lockiem i Th. → Hobbesem stał na stanowisku empirycznego pochodzenia ludzkiej wiedzy, odrzucając idee wrodzone; w konsekwencji utrzymywał, że zakres ludzkiego poznania ograniczony jest do przedmiotów możliwego doświadczenia; wynika stąd, że wszelka spekulacja metafiz. na temat przedmiotów leżących poza zasięgiem doświadczenia jest iluzją; T. zwalczał zarówno szkolną metafizykę opartą na tradycji arystot., jak i racjonalistyczną spekulację metafiz. w duchu kartezjańskim, przeciwstawiając im filozofię opartą na doświadczeniu i zdrowym rozsądku, bliską życiu i pozytywnej dla człowieka i społeczeństwa; w filozofii moralności przeciwstawiał indywidualną wolę, egoistyczną i nieuchronnie prowadzącą do konfliktu z in. jednostkami, racjonalnie poznawalnemu prawu naturalnemu; gł. motywem moralnie prawidłowego działania jest rozumna miłość (*vernünftige Liebe*), uwzględniająca dobro innych; etyka T. ma charakter społ.; wprowadził on do swojej filozofii motyw rel. – twierdził, że indywidualna wola ludzka jest niepoprawnie egoistyczna i zła; jedynie łaska Boża, wysłużona przez ofiarę Jezusa Chrystusa, może uleczyć człowieka z jego mor. bezsilności.

W. Schneiders, *Christian T., 1655-1728*, H 1989; L.W. Beck, *Early German Philosophy*, Bristol 1996; *Christian T. (1655-1728)*, T 1997; P. Schröder, *Christian T. zur Einführung*, H 1999; G. Steinberg, *Christian T. als Naturrechtslehrer*, Kö 2005; F. Tomasoni, *Christian T.*, Bre 2005; Th. Ahnert, *Religion and the Origins of the German Enlightenment*, Rochester 2006; H. Jakuszko, PEF IX 460-461.

Roman Majeran

THOMASSIN LOUIS COIM, ur. 28 VIII 1619 w Aix-en-Provence, zm. 24 XII 1695 w Paryżu, teolog.

Po wstąpieniu do stowarzyszenia odbył studia filoz.-teol., a 1643 przyjął święcenia kapł.; od 1648 wykładał literaturę w kolegiach zak., nast. teologię w Saumur i od 1653 w seminarium duch. Saint Magloire w Paryżu; zajmował polemiczne stanowisko w stosunku do jansenistów (→ jansenizm), nie zgadzając się na ich rozróżnienia dotyczące pewności nauczania Kościoła – *quaestio iuris*, a odmawiając jej teologom – *quaestio facti* (*Dissertationum in concilia generalia et particularia* I, P 1667); wykazywał błędy w ich eklezjologii, w tym m.in. powrót do → gallikanizmu (*Ancienne et nouvelle disci-*